

TYPOLOGIE VZTAHŮ DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU A JEJICH SPECIFIKA

PAVLA MENŠÍKOVÁ

JANA RYCHTAŘÍKOVÁ

Úvod.....	3
1 Podnikatel	3
1.1 Definice podnikatele	3
1.2 Hlavní změny ve vztazích mezi podnikateli.....	4
1.3 Úprava smluvního práva	5
1.4 Specifická ochrana malého a středního podnikatele	8
2 Slabší strana.....	8
2.1 Ochrana slabší strany	9
2.2 Podnikatel jako slabší strana	10
3 Spotřebitel.....	11
3.1 Spotřebitelské právo a jeho úprava	11
3.2 Spotřebitelská smlouva a její subjekty	11
3.3 Obecná ochrana spotřebitele	13
3.4 Speciální ochrana spotřebitele.....	14
Závěr	16
Seznam použité literatury	18
Monografie.....	18
Články.....	18
Legislativní dokumenty	18

Úvod

V brzké době zaznamená české soukromé právo převratnou změnu. Po bezmála padesáti letech¹ vejde k 1. 1. 2014 v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „nový občanský zákoník“ nebo též „NOZ“). Jedná se o úctyhodný kodex čítající 3081 paragrafů a nahrazující celou řadu stávajících soukromoprávních předpisů. Z těch nejdůležitějších jsou to samozřejmě současný občanský zákoník² a obchodní zákoník.³

Naše práce se zabývá dílčí problematikou související s rekodifikací, to jest typologií vztahů. Nový občanský zákoník totiž přináší mimo jiné zásadní změny v závazkových vztazích. Nejenže skončí současná dvojkolejnost úpravy některých smluv v občanském a obchodním zákoníku. Nový občanský zákoník například zavede i zcela nový subjekt tzv. slabší stranu. Poněkud pozmění současnou definici již zažitých subjektů jako je podnikatel nebo spotřebitel. Vztahy se pak budou často řídit různými specifiky danými právě tím, jaké subjekty jsou jejich stranami.

Naším cílem je čtenáře seznámit s některými vybranými změnami, které pravděpodobně již zanedlouho ovlivní životy nás všech, a proto bychom se na ně měli předem připravit.

1 Podnikatel

1.1 Definice podnikatele

Nový občanský zákoník zachovává současný pojem „podnikatel“ a nevrací se k tradičnímu pojmu obchodník (či kupec). Pojmové vymezení podnikatele je obsaženo v pátém dílu hlavy druhé první části NOZ, tedy již v obecných ustanoveních. Základním kritériem se v novém kodexu stává skutečná povaha profesionální činnosti podnikatele - provozování podnikatelské činnosti,⁴ nikoliv hlediska formální, jimž je přiřazen jen sekundární význam.

NOZ opouští jednu z hlavních myšlenek formulovanou v § 2 obchodního zákoníku, vymezující podnikatele jako osobu nadanou podnikatelským oprávněním. Podle nové úpravy je sice stanovena vyvratitelná právní domněnka, že podnikatelem je osoba, která má

¹ K celým padesáti chybí pouhé tři měsíce.

² Zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“).

³ Zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, obchodní zákoník (dále jen „obchodní zákoník“).

⁴ § 420 odst. 1: „Kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, je považován se zřetelem k této činnosti za podnikatele.“

k podnikání živnostenské nebo jiné oprávnění, toto kritérium je však podle důvodové zprávy⁵ považováno pro oblast soukromého práva za sekundární. Rozhodujícím kritériem je, jak se určitá osoba v právním styku fakticky chová. Pokouší se tak odstranit problémy spojené s tím, že osoba postrádající podnikatelské oprávnění nebyla podnikatelem ve smyslu obchodního zákoníku a nemohla tedy podléhat jeho režimu. Novelizace pomocí § 3a sice situaci částečně napravila, nicméně vedla k interpretačním a aplikačním problémům. Podle Pelikánové⁶ použití tohoto ustanovení mohlo vést k odvození neplatnosti právních úkonů⁷ na základě aplikace ustanovení o omylu podle občanského zákoníku.

Na druhou stranu na základní pojmové vymezení podnikatele navazuje § 421 odst. 1 NOZ, který stanoví, že za podnikatele se považuje ten, kdo je zapsán v obchodním rejstříku. Tato právní fikce patrně vychází ze znění původního obchodního zákoníku, který v § 2 odst. 2 písm. a) stanovil zápis v obchodním rejstříku jako základní kritérium definující podnikatele. Podnikatelem je tak podle nové úpravy i nadále každá osoba zapsaná v obchodním rejstříku bez ohledu na to, zda provozuje podnikatelskou činnost či nikoliv.

Zda jde o osobu právnickou nebo fyzickou⁸ není pro definici podnikatele určující. Daná osoba je ovšem považována za podnikatele jen se zřetelem ke své podnikatelské činnosti. Pro účely ochrany spotřebitele je pojem podnikatele rozšířen i *na každou osobu, která uzavírá smlouvy související s vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností či při samostatném výkonu svého povolání, popřípadě osobu, která jedná jménem nebo na účet podnikatele*. Problematika vztahu podnikatele se spotřebiteli je detailněji rozebrána v kapitole třetí, proto se jí na tomto místě nebudeme dále věnovat.

1.2 Hlavní změny ve vztazích mezi podnikateli

Hlavním přínosem pro podnikatele bude zjednodušení a zpřehlednění závazkového práva, které bude komplexně upraveno občanským zákoníkem, namísto současné multiplikované úpravy nejen smluvních závazkových vztahů (např. kupní smlouvy, smlouvy o dílo atd.) ale i obecných závazkových institutů (např. úprava promlčení, prodlení, náhrady škody atd.). v současné době smluvní vztahy upravuje jak občanský, tak i obchodní zákoník. Díky novému kodexu podnikatelé nebudou muset složitě určovat, kterým právním předpisem se konkrétní závazkový vztah řídí, což představuje pro praxi výrazný přínos. Pochopitelně i nová úprava

⁵ Důvodová zpráva (2011, s. 682).

⁶ Pelikánová (2010, s. 190).

⁷ Nově právního jednání.

⁸ Podle nové úpravy „člověka“.

obsahuje zvláštní ustanovení vztahující se na jednání podnikatele a jeho důsledky. Je také nutné podotknout, že nový kodex nezruší některé zvláštní předpisy, které tak budou podnikatele zavazovat i nadále – jsou to zejména insolvenční zákon, zákon směnečný a šekový, zákon o podnikání na kapitálovém trhu, zákony upravující jednotlivé druhy průmyslového vlastnictví, zákon o veřejných zakázkách a zákon o platebním styku.

1.3 Úprava smluvního práva

Závazkové právo je upraveno v části IV. občanského zákoníku pod názvem Relativní majetková práva. Pojem smlouvy jako takový není nikde v novém občanském zákoníku definován, nicméně můžeme použít doktrinní definici, že jde o dvoustranný (resp. vícestranný) právní úkon, k jehož vzniku je třeba shodného projevu vůle dvou (resp. více) smluvních stran ohledně celého obsahu smlouvy.⁹ v dnešní době zažité sousloví právní úkon NOZ opouští a nahrazuje jej pojmem právní jednání, aniž by ho však definoval.

Hned v § 4 až § 8 NOZ v obecných ustanoveních je vyslovena obecná povinnost jednat v právním styku poctivě. Je zde také vyjádřen obecný předpoklad, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka, který je schopna používat s běžnou péčí a opatrností a každý to od ní může oprávněně očekávat. Tomu odpovídá i předpoklad, že ten, kdo jednal, jednal poctivě a v dobré víře. Tuto základní úroveň lze očekávat od každého. Podstatně vyšší nároky jsou kladeny na toho, kdo vystupuje jako profesionál, tedy osoba s odbornými znalostmi a zkušenostmi.¹⁰ Těmito osobami – profesionály budou zejména podnikatelé, i když úprava je dostatečně obecná na to, aby zahrnula i nepodnikatele – odborníky, např. příslušníky svobodných povolání.

Při posuzování jednání odborníka přitom záleží jen na tom, jak v právním styku vystupoval. Je posuzováno objektivně, tedy jak se objektivně jevílo druhé straně, která má právo předpokládat, že potřebné znalosti a zkušenosti má. Na ustanovení § 5 navazuje § 2920, který zakotvuje odpovědnost toho, kdo vystupuje jako profesionál za škodu způsobenou neúplnou nebo nesprávnou informací nebo škodlivou radou, a to v případě, že jsou dány za odměnu nebo vědomě. Tato obecná úprava tak nahrazuje současnou úpravu a výklad

⁹ Švestka (2009, s. 28).

¹⁰ § 5 NOZ: (1) Kdo se veřejně nebo ve styku s jinou osobou přihlásí k odbornému výkonu jako příslušník určitého povolání nebo stavu, dává tím najevo, že je schopen jednat se znalostí a pečlivostí, která je s jeho povoláním nebo stavem spojena. Jedná-li bez této odborné péče, jde to k jeho tíži. (2) Proti vůli dotčené strany nelze zpochybnit povahu nebo platnost právního jednání jen proto, že jednal ten, kdo nemá ke své činnosti potřebné oprávnění, nebo komu je činnost zakázána.

v rozhodovací praxi, kde bylo rozlišováno mezi jednáním s běžnou pozorností a péčí, jednání s odbornou péčí a s péčí řádného hospodáře.

Úprava kontraktačního procesu, tedy oferta a akceptace, je převážně převzata z dosavadní právní úpravy. Dochází k propojení dnešních úprav občanského a obchodního zákoníku s některými doplněními. Podstatnou změnou oproti současné úpravě je § 1740 odst. 3 NOZ, který zavádí zásadu, že odpověď na nabídku s dodatkem nebo odchylkou, která podstatně nemění podmínky nabídky, je přijetím nabídky, pokud navrhovatel bez zbytečného odkladu takové přijetí neodmítne. V původní úpravě, která striktně trvá na úplném přijetí návrhu do všech podrobností, by i tyto drobné odchylky znamenaly novou nabídku. Navrhovatel může přijetí nabídky s dodatkem nebo odchylkou předem vyloučit již v nabídce nebo obdobným způsobem. Nově se zavádí vyvratitelná domněnka, že návrh dodat zboží je nabídkou s výhradou vyčerpání zásob nebo ztráty schopnosti podnikatele plnit.

Všeobecně je také zakotvena možnost určit část smlouvy odkazem na obchodní podmínky, které nemusí být nutně připojeny k návrhu, pokud jsou stranám známy. Při uzavírání smluv mezi podnikateli stačí odkaz na obchodní podmínky vypracované odbornými nebo zájmovými organizacemi. Současně je ale chráněna méně zkušená strana před využitím tohoto způsobu k získání neodůvodněně výhodného postavení.

Velmi důležité je také stanovení jednotných výkladových pravidel právního jednání v §§ 555 – 558. Obecné výkladové pravidlo zní, že právní jednání se posuzuje podle svého obsahu. Použitý pojem obsah je zde pojmem novým, nahrazující pojmy vůle a projev vůle. Ustanovení o interpretaci obsahu právních jednání vycházejí z dosavadní úpravy v občanském a obchodním zákoníku, včetně žádoucí odchylky pro úpravu specifík vzájemného podnikatelského styku, v němž musí být uznán význam obchodních zvyklostí. Specifiky výkladu právních vztahů, jejichž subjektem jsou podnikatelé, se zabývá § 558. Odstavec 1 upravuje výkladové pravidlo ve vztahu podnikatele s nepodnikatelem, zatímco odstavec 2 ve vztahu podnikatelů. Odstavec 1 stanoví, že pokud určitý výraz připouští různý výklad, přisoudí se mu význam, který má v daném právním styku pravidelně. Pokud však druhá strana není podnikatelem, musí strana, která se tohoto významu dovolává prokázat, že tento význam musel být druhé straně znám.¹¹ Podle odstavce 2 se v právním styku podnikatelů přihlíží k obchodním zvyklostem zachovávaným obecně, anebo v daném odvětví. Obchodní zvyklost

¹¹ § 558 odst. 1 NOZ: „V právním styku s podnikatelem se výrazu připouštějícímu různý výklad přisoudí význam, jaký má v takovém styku pravidelně. Není-li však druhá strana podnikatelem, musí ten, kdo se toho dovolává, prokázat, že druhé straně musel být takový význam znám.“

má přitom přednost před dispozitivními zákonnými ustanoveními. Podnikatel se může zvyklosti dovolat, i pokud na ně výslovně ve smlouvě neodkázal, pokud prokáže, že druhá strana určitou zvyklost musela znát a s postupem podle ní byla srozuměna. Zvyklosti mají nepochybně značný význam v obchodním styku tuzemském i mezinárodním.

Podstatně rozšířena je v novém kodexu předsmluvní odpovědnost stran, která je nyní upravena pouze nedostatečně v § 271 obchodního zákoníku. Nový občanský zákoník v § 1728 říká, že každý může svobodně vést jednání o smlouvě a neodpovídá za to, že ji neuzavře, ledaže jednání o smlouvě zahájí nebo v takovém jednání pokračuje, aniž má úmysl smlouvu uzavřít. *Dospějí-li strany při jednání o smlouvě tak daleko, že se uzavření smlouvy jeví jako vysoce pravděpodobné, jedná nepoctivě ta strana, která přes důvodné očekávání druhé strany v uzavření smlouvy jednání o uzavření smlouvy ukončí, aniž pro to má spravedlivý důvod.* (§ 1729 odst. 1) Nepoctivě jednající strana musí druhé straně nahradit škodu. Chráněny jsou rovněž důvěrné informace sdělené v průběhu kontraktace.

Nový občanský zákoník pamatuje také na situaci, že se po uzavření smlouvy podstatně změní podmínky na straně některé ze smluvních stran, na což je v současné úpravě pamatováno pouze u smlouvy o smlouvě budoucí a u smlouvy o uložení věci. Nařízení § 1765 NOZ stanoví, že dojde-li ke změně okolností tak podstatné, že změna založí v právech a povinnostech stran zvláště hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, anebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a že skutečnost nastala až po uzavření smlouvy, anebo se dotčené straně stala až po uzavření smlouvy známou. Uplatnění tohoto práva neopravňuje dotčenou stranu, aby odložila plnění. Nedojde-li k dohodě, může na návrh kterékoliv ze stran rozhodnout soud.

Zcela nově bude do našeho právního řádu zavedeno tzv. *leasio enormis* neboli neúměrné zkrácení spočívající v tom, že jestliže se strany zaváží k vzájemnému plnění a bude-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co sama poskytla, bude moci zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu. Druhá strana však bude moci smlouvu zachovat tím, že zkrácené straně doplní, o č byla zkrácena, se zřetelem k hodnotě obvyklé v době a místě uzavření smlouvy (§ 1793 NOZ). Možnost dovolání se

tohoto práva bude limitována jednoletou prekluzní lhůtou (§ 1795). Nicméně toto ustanovení se pro podnikatele neuplatní, neboť se u něj předpokládá profesionální chování.¹²

1.4 Specifická ochrana malého a středního podnikatele

Nový občanský zákoník jako specifický „subjekt“ zavádí malého a středního podnikatele. Tento je chráněn v § 1315 stejně jako spotřebitel tak, že k ustanovením ujednání, podle kterého *věřitel může zástavu zpeněžit libovolným způsobem nebo si ji za libovolnou, anebo předem určenou cenu může ponechat*, se nepřihlíží, a to bez ohledu na to, zda zajištěný dluh již dospěl či nikoliv. V určitých situacích může vstoupit do právních vztahů mezi podnikateli právnická osoba založená k ochraně zájmů malých a středních podnikatelů. Tato právnická se osoba může:

1. dovolat neúčinnosti ujednání o splatnosti ceny za dodané zboží do 30 dnů od doručení faktury, pokud je takové ujednání vůči věřiteli hrubě nespravedlivé,

2. dovolat se neúčinnosti ujednání odchylovícího se od zákonné výše úroku z prodlení, pokud je takové ujednání vůči věřiteli hrubě nespravedlivé,

3. dovolat neúčinnosti obchodních podmínek, ve kterých se úrok z prodlení odchyluje od zákona tak, že se zřetelem ke všem okolnostem a podmínkám případu zhoršuje postavení věřitele, aniž je pro takovou odchylku spravedlivý důvod.

Přestože NOZ poskytuje malým a středním podnikatelům zvýšenou ochranu, a to především prostřednictvím právnické osoby určené k ochraně jejich zájmů, nijak je nedefinuje. Žádný bližší popis tohoto subjektu ani zdůvodnění toho, proč se tato úprava v zákoníku objevila, není obsažen ani v důvodové zprávě.

2 Slabší strana

V soukromém právu v současné době¹³ platí jako jeden ze základních principů zásada rovnosti stran. Podle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku je však tento přístup metodologicky vadný, protože „základ konstrukce soukromého a občanského práva není v principu rovnosti, ale v principu autonomie vůle. Neboť paradoxně i základní majetkové právo - právo vlastnické - není co do svého obsahu výrazem principu rovnosti, ale výrazem

¹² § 1797 NOZ Podnikatel, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, nemá právo požadovat zrušení smlouvy podle § 1793 odst. 1, ani se nemůže dovolat neplatnosti smlouvy podle § 1796.

¹³ § 2 občanského zákoníku.

autonomie vůle. Zejména však podcenění principu autonomie vůle vede k nedocení základní funkce soukromého a občanského práva, kterou je umožnit svobodné rozvíjení soukromého života.“¹⁴ *Akcent na zásadu rovnosti jednak zastírá přirozenou nerovnost mezi fyzickými a právníckými osobami, neboť mezi nimi nemůže být právně, především v oblasti osobních práv, rovnosti nikdy dosaženo, jednak pomíjí hledisko ochrany slabší strany, která je pro soukromé právo stejně významná jako zásada rovnosti.*

Oproti předchozí úpravě tak nový občanský kodex zavádí ochranu slabší strany. Obecná ochrana slabší strany je zakotvena v § 433 NOZ. Toto ustanovení je základní a od něj se pak odvíjí podrobnější úprava ochrany slabší strany v části čtvrté zákoníku. Slabší strana nemusí být nutně jen spotřebitel, může se jím stát dokonce i podnikatel. Slabší strana není přitom novou úpravou pozitivně vymezena, v § 433 odst. 2 je obsažena vyvratitelná právní domněnka, že slabší stranou je *vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním*. Slovní výraz „má se za to, že“ v odst. 2 naznačuje, že je připuštěn důkaz opaku. Z logiky věci je tedy myslitelná i situace, kdy je podnikatel ve vztahu s nepodnikatelem onou slabší stranou. Důvodová zpráva k tomu říká následující: „Konstrukce vyvratitelné právní domněnky umožňuje korekce: jak důkazem, že v pozici slabší strany byla v konkrétní situaci jiná osoba, než které domněnka svědčí, tak i protidůkazem, že osoba, již je domněnka k prospěchu, slabší stranou není.

V důvodové zprávě¹⁵ je slabší strana definována takto: „Kdo je slabší stranou, vyplývá z povahy věci všude tam, kde mezi stranami existuje faktická nerovnováha co do skutečné možnosti uplatnit a obhajovat soukromé zájmy.“¹⁶ Je otázkou, zda chybějící pozitivní definice nebude v praxi působit obtíže, zejména proto, že důvodová zpráva není pro soudní praxi nijak závazná a judikatura si tedy může vytvořit vlastní definici slabší strany.

2.1 Ochrana slabší strany

Ustanovení § 433 odst. 1 NOZ¹⁷ zakotvuje zákaz podnikateli, aby svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužil v hospodářském styku nebo využíval závislosti slabší

¹⁴ Důvodová zpráva (2011, s. 590).

¹⁵ Důvodová zpráva (2011, s. 727).

¹⁶ Důvodová zpráva dále uvádí příkladný výčet osob, které lze považovat za slabší stranu: „Zpravidla tedy půjde o poměry mezi osobami, jež nejsou pro nedostatek věku nebo z jiného důvodu plně svéprávné, a osobami plně svéprávnými, mezi spotřebiteli a dodavateli, zaměstnanci a zaměstnavateli, nájemci bytů a pronajímateli apod.“

¹⁷ „Kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.“

strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.

Přestože je v novém občanském zákoníku stanovena možnost pro smluvní strany dohodnout si odchylně délku promlčecí doby,¹⁸ tato smluvní volnost je omezena zákazem § 630 odst. 2 sjednat si delší či kratší promlčecí dobu v *neprospěch slabší strany*.

Podle § 2898 se nepřihlíží k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší strany na náhradu jakékoli újmy. Práva na náhradu se nelze ani platně vzdát.

Ochranou slabší strany ve smlouvách uzavíraných adhezním způsobem se zabývají §§ 1798 – 1800 NOZ. Nejprve jsou vymezeny smlouvy uzavřené adhezním způsobem jako smlouvy, jejichž základní podmínky určuje jedna ze smluvních stran bez možnosti zásahů druhé strany, respektive jako smlouvy uzavřené pomocí formuláře používaného v obchodním styku. Dále omezuje platnost doložky odkazující na podmínky uvedené mimo text smlouvy na případy, kdy byla slabší strana obeznámena s významem doložky. V případě doložky, kterou lze přečíst pouze s obtížemi nebo není pro člověka průměrného rozumu srozumitelná, je platná, byl-li slabší straně její obsah dostatečně vysvětlen, nebo nepůsobí-li slabší straně újmu. Je-li obsah doložky pro slabší stranu obzvlášť nevýhodný bez rozumného důvodu, zejména odchyľuje-li se její obsah od obvyklých podmínek sjednávaných v obdobných případech, je doložka neplatná. Soud v takovém případě může podmínky upravit tak, aby odpovídaly spravedlivému uspořádání práv.¹⁹

2.2 Podnikatel jako slabší strana

Jak bylo řečeno výše, slabší stranou může být jak nepodnikatel (nejčastěji spotřebitel), tak i podnikatel. Dochází tu tedy k jakémusi „zrovnoprávnění“ podnikatelů s nepodnikateli, neboť i jejich vzájemné vztahy se budou řídit úplně stejnou úpravou ve všech fázích existence vzájemného vztahu. (Tím nejsou dotčena speciální ustanovení o spotřebiteli.) Jako příklad vztahu, ve kterém je podnikatel slabší stranou uvádí důvodová zpráva situaci, kdy podnikatel nebo právnická osoba vystupuje v pozici neprofesionála s osobou, která je v daném oboru profesionálem.

¹⁸ Nejméně však v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let.

¹⁹ Dle § 1800 odst. 2 soud rozhodne obdobně podle § 577: „Je-li důvod neplatnosti jen v nezákonném určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu, soud rozsah změny tak, aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností stran; návrhy stran přitom vázán není, ale uváží, zda by strana k právnímu jednání vůbec přistoupila, rozpoznala-li by neplatnost včas.“

Podnikatel se však na rozdíl od spotřebitele nemůže dovolat ochranných ustanovení proti lichvě a o adhezních smlouvách jak stanovují § 1796 a 1798 n.

3 Spotřebitel

3.1 Spotřebitelské právo a jeho úprava

Nový občanský zákoník obsahuje také úpravu spotřebitelského práva. Původně byly vedeny polemiky, zda tuto oblast zahrnout do kodexu, či jí vyhradit samostatný zákon. i přes argumenty poukazující na dynamičnost této problematiky byla zahrnuta do dílu 4 první hlavy části čtvrté nového občanského zákoníku.

V platné úpravě nalezneme spotřebitelské právo na několika různých místech. V oblasti soukromého práva je to především hlava pátá první části občanského zákoníku nazvaná Spotřebitelské smlouvy. Dále zákon č. 59/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ale také obchodní zákoník například v úpravě nekalé soutěže podle § 44 n. a v § 262 odst. 4, které se odvolává na občanskoprávní úpravu spotřebitelských smluv. Všechny výše zmíněné předpisy se účinností nového občanského zákoníku ruší a budou nahrazeny jednotnou úpravou. Na druhé straně zůstává v platnosti zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru. Veřejnoprávní ochrana spotřebitele zakotvená zejména v zákoně č. 634/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o ochraně spotřebitele, nebude nedotčena. Samotný nový občanský zákoník v § 3016 uvádí, že jeho úpravou nejsou dotčena ustanovení jiných právních předpisů o ochraně spotřebitele.

Nový občanský zákoník taktéž mění systematiku úpravy. Zahrnuje ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem do všeobecných ustanovení o závazcích v rámci části čtvrté s názvem Relativní majetková práva. Tento díl je dále členěn do 3 oddílů. První je věnován obecným ustanovením, následuje oddíl o uzavírání smluv distančním způsobem a závazky ze smluv uzavíraných mimo obchodní prostory, nakonec přichází na řadu oddíl o dočasném užívání ubytovacího zařízení a jiné rekreační služby.

3.2 Spotřebitelská smlouva a její subjekty

Na prvním místě se pokusíme přiblížit pojmy, které zákon používá, a vymezit rozdíly mezi současnou a nastávající terminologií. Základním a zároveň poněkud problematickým pojmem je hned spotřebitelská smlouva. Toto označení bylo do češtiny přejato jako doslovný překlad

z anglického *consumer contract*, případně německého *Verbrauchervertrag*.²⁰ To však v české právní terminologii není správné, neboť se nejedná o samostatný smluvní typ. Jako spotřebitelské smlouvy označuje § 52 odst. 1 ObčZ *smlouvy kupní, smlouvy o dílo, případně jiné smlouvy, pokud smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel*. Nový občanský zákoník oproti tomu používá pojem spotřebitelská smlouva pouze jako legislativní zkratku označující smlouvu uzavřenou mezi podnikatelem a spotřebitelem.²¹

Určujícími faktory, zda se jedná o spotřebitelskou smlouvu, jsou subjekty smluvního vztahu, proto se nyní zaměříme na jejich definici. Na jedné straně stojí dnes dodavatel, napříště to bude podnikatel. Definice podnikatele dle nového občanského zákoníku byla rozebrána výše.²² Dodavatel pro účel spotřebitelských smluv je v současné době vymezen v § 52 odst. 2 ObčZ jako *osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti*. Taková charakteristika připouští, aby se dodavatelem stala i veřejnoprávní korporace. V novém občanském zákoníku tedy dojde k zúžení okruhu osob stojících proti spotřebiteli.

Samotný spotřebitel je definován současným občanským zákoníkem hned na dvou místech, a to v § 52 odst. 3 jako *fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání* a pro účely smluv o finančních službách uzavíraných na dálku v § 54a odst. 4 písm. c se spotřebitelem chápe *fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti*. Další definici obsahuje také zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, který však nebude rekodifikací občanského práva dotčen. Nový občanský zákoník za spotřebitele označuje v § 420 *každého člověka, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná*. Stejně jako současná úprava tedy vymezuje spotřebitele negativně vůči podnikateli, rozšiřuje však působnost z pouhého uzavírání a plnění smluv na jednání, a to nejen právní ale i faktické.

²⁰ Důvodová zpráva (2011, s. 996 – 997).

²¹ Ustanovení § 1810 NOZ: „Ustanovení tohoto dílu se použijí na smlouvy, které se spotřebitelem uzavírá podnikatel (dále jen „spotřebitelské smlouvy“) a na závazky z nich vzniklé.“

²² Viz kapitola 1.1.

3.3 Obecná ochrana spotřebitele

První oddíl zakotvuje obecnou ochranu spotřebitele podle evropských směrnic. Nepřináší však mnoho nového do našeho právního systému, neboť směrnice byly již včleněny do občanského zákoníku novelami. Jako problematické pro uplatnění v praxi shledáváme ustanovení § 1811 odst. 3 písm. a, kde jsou z informační povinnosti podnikatele zakotvené taxativním výčtem v předchozím odstavci vyňaty smlouvy *uzavírané za účelem vyřizování záležitostí každodenního života, pokud má dojít k vzájemnému plnění bezprostředně po jejím uzavření*. Jde o preventivní opatření, které má zjednodušit každodenní život a předejít situacím, kdy by prodavačka v obchodě musela každému zákazníkovi před koupí rohlíků uvádět například údaje o právech z vadného plnění a ze záruky. Na druhou stranu samotný odstavec druhý je podle první věty vztažen k případům, kdy spotřebiteli není zřejmé, že jednání směřuje k uzavření smlouvy. To je však, dle našeho názoru, spotřebiteli zjevné ve chvíli, kdy vstupuje do obchodu s úmyslem koupit si rohlíky. Problém v tomto případě nalézáme v poněkud vágním výrazu *záležitosti každodenního života*. Bude zřejmě až na soudním výkladu, aby zakotvil hranici mezi tím, co je a co není v daných případech záležitostí každodenního života.

K určité spíše však kosmetické změně dochází také ve vymezení zakázaných ujednání. Současný zákoník v § 56 odst. 1 zakazuje ujednání, která jsou v rozporu s *dobrou vírou*. Tento pojem je zavedený v české právní terminologii jako přesvědčení, že je něco po právu. Zde se však jedná o doslovný překlad anglického *good faith*, které značí, že by ujednání neměla vést k újmě nebo znevýhodnění spotřebitele. V novém občanském zákoníku je proto použita vhodnější formulace *„ujednání, která zakládají v rozporu s požadavkem přiměřenosti významnou nerovnováhu prá v nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele.“* V této souvislosti se rozlišuje, zda byla smlouva uzavřena adhezním způsobem, nebo individuálně, kdy si spotřebitel s podnikatelem mohou dohodnout i ujednání jinak nepřiměřená.

V současné době používaný formální požadavek na písemnou formu se na většině míst transformuje na povinnost zachování textové podoby. Tento požadavek je o něco méně náročný a textová podoba se považuje podle § 1819 NOZ za zachovanou, *jsou-li údaje poskytnuty takovým způsobem, že je lze uchovat a opakovaně zobrazovat*.

Ostatní ustanovení jsou v zásadě shodná s aktuální úpravou. Pro připomenutí se jedná například o informační povinnost podnikatele, příznivější výklad smluv pro spotřebitele, absolutní neplatnost zakázaných ujednání, automatické odstoupení od spotřebitelského úvěru,

kterým se hradí cena, při odstoupení od smlouvy. Výslovně je ustanoveno, že lhůta pro odstoupení od smlouvy se zachovává i v případě, kdy spotřebitel v jejím průběhu odeslal podnikateli oznámení o tom, že odstupuje. Jedná se o výjimku z pravidla, podle kterého jsou právní účinky právního úkonu spojeny až s okamžikem, kdy se dostanou do sféry protistrany. Tato výjimka platí i v současné době, nicméně ji sledujeme natolik významnou, abychom ji zdůraznily.

3.4 Speciální ochrana spotřebitele

Oddíl druhý, zaměřený na smlouvy uzavírané na dálku a mimo obchodní prostory, na rozdíl od současné úpravy vynechává demonstrativní výčet prostředků komunikace na dálku. Poněkud se zpřísnují podmínky, za jakých může podnikatel začít s plněním služby ve lhůtě pro odstoupení. Zatímco nyní je možné plnit se souhlasem spotřebitele, na který není dán žádný formální požadavek, napříště to bude možná pouze na žádost spotřebitele učiněné v textové podobě.

Mezi informace, které musí podnikatel sdělit spotřebiteli před uzavřením smlouvy, patří údaje o daních a poplatcích, které spotřebitel ponese. Pokud však tuto informační povinnost podnikatel nesplní, není spotřebitel povinen je podnikateli hradit. Na podnikateli leží také důkazní břemeno prokázání splnění informační povinnosti dané mu zákonem.

Za smlouvu uzavřenou mimo obchodní prostor se bude považovat také smlouva uzavřená v obchodním prostoru, pokud k jejímu uzavření došlo bezprostředně po té, co podnikatel spotřebitele oslovil mimo tento prostor. Předejde se tak případům, kdy je člověk nečekaně osloven na ulici a nepřipraven k uzavření smlouvy vlákán například do obchodu nebo kanceláře podnikatele.

Počátek běhu čtrnáctidenní lhůty pro odstoupení nadále začíná převzetím plnění, avšak je více specifikován pro plnění, která se realizují dodáním více částí, případně opakovaně jako den převzetí první části, respektive první dodávky. Zároveň se mění lhůta pro odstoupení v případě neoznámení podnikatele o možnosti odstoupení od smlouvy. Jednotně pro smlouvy uzavřené distančním způsobem i smlouvy uzavřené mimo obchodní prostor se prodlužuje na jeden rok a čtrnáct dní. Pokud v této době podnikatel svou povinnost splní, počíná tímto okamžikem běžet čtrnáctidenní lhůta. Pokud může spotřebitel odstoupit pomocí vzorového formuláře na internetových stránkách, musí podnikatel bezprostředně potvrdit přijetí v textové podobě. Po odstoupení si strany vrátí do 14 dnů vzájemné plnění. V případě poskytování

služby uhradí spotřebitel poměrnou část sjednané ceny jen v případě, že podnikatel službu poskytoval na základě výslovné žádosti. Byla-li cena nepřiměřeně vysoká, uhradí poměrnou část vypočítanou z tržní hodnoty plnění. Spotřebitel plnění vrací nebo odesílá podnikateli, ale pokud se jedná o smlouvu uzavřenou mimo obchodní prostor, zboží bylo dodáno do domácnosti spotřebitele v okamžiku uzavření smlouvy a povaha zboží jej neumožňuje odeslat obvyklou poštovní cestou, převezme si zboží podnikatel na vlastní náklady v domácnosti spotřebitele. Z tohoto ustanovení obsaženého v § 1835 NOZ jasně nevyplývá, zda se jedná o podmínky kumulativní, či alternativní. Toto ustanovení se do zákona dostalo až pozměňovacími návrhy, nemůžeme se proto ani opřít o důvodovou zprávu. Směrnice Rady 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory žádné podobné právo nezakládá. Z jazykového výkladu se spíše přikláníme k tomu, že se jedná o podmínky kumulativní. Konečné rozhodnutí však přinese až soudní praxe.

K posílení postavení spotřebitele dojde v oblasti neobjednaného plnění. Spotřebitel není povinen podnikateli neobjednané zboží vracet ani ho o tom vyrozumět, stejně jako dosud. Navíc se však na spotřebitele hledí jako na poctivého držitele.²³

Ustanovení § 1840 taxativně vyjmenovává smlouvy, na které se výše zmíněné normy nevztahují. Následuje samostatný pododdíl věnovaný finančním službám. Ten je v zásadě obsahově shodný se současnou úpravou. Za zmínku stojí pouze ustanovení, které v případě, že podnikatel uvedl klamavý údaj, umožňuje spotřebiteli odstoupit od smlouvy do tří měsíců ode dne, kdy se o tom dozvěděl, nebo dozvědět měl a mohl.

Třetí oddíl je věnován smlouvám o dočasném užívání ubytovacího zařízení a o jiných rekreačních službách. Zde nenastává žádná materiální změna oproti současné legislativě, která do sebe již vstřebala ustanovení evropských směrnic. Vzhledem k tomu, že se v převážné většině jedná o smlouvy s mezinárodním prvkem, nebyly by žádné převratné změny ani žádoucí. Pouze výzva podnikatele k zaplacení postačí v textové podobě, namísto písemné jako je tomu nyní.

Spotřebitel požívá větší právní ochrany než ostatní subjekty i v dalších případech, než které jsou upraveny v rámci dílu o spotřebitelských smlouvách. V případě kupní smlouvy podle § 2090 NOZ obecně platí pravidlo, že při odesílání je věc odevzdána kupujícímu

²³ Výraz *poctivý držitel* nahradil právně přesnější výraz *oprávněný držitel*, který byl v návrhu občanského zákoníku před pozměňovacími návrhy a který jednoznačně umožňoval držiteli nakládat s věcí dle libosti (užívat, zcizit, zničit apod.).

předáním prvnímu dopravci. Pokud je však kupujícím spotřebitel, je odevzdána až předáním kupujícímu dopravcem.²⁴

Na druhou stranu je podle § 2401 NOZ výslovně vyjmuto z působnosti občanského zákoníku pracovní právo. Pracovní právo je soukromoprávní oblastí, občanský zákoník se na něj proto vztahuje subsidiárně jako *lex generalis*. Odstavec druhý zdůrazňuje, že se na práva a povinnosti zaměstnavatele a zaměstnance nepoužijí ustanovení o ochraně spotřebitele.

Závěr

Nový občanský zákoník na jedné straně zruší tradiční typy obchodních závazkových vztahů (absolutní obchod, relativní obchod, fakultativní obchod a absolutní neobchod), které známe z § 261 a § 262 obchodního zákoníku a které vznikly právě díky několikrát zmiňované dvojkoľejnosti soukromoprávní úpravy závazkových vztahů. Na druhou stranu přináší novou a poměrně bohatou škálu právních vztahů a různých výjimek z obecných úprav v závislosti na jednotlivých subjektech těchto vztahů.

Jak uvádí samotná důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku: „Návrh úpravy jednotlivých institutů bere v úvahu platné právo, ale nevychází z něho jako z dogmatu. (...) [Kde je zapotřebí] navrhuje vrátit se - na základě analýzy platné i starší úpravy a po přihlédnutí k vývojovým tendencím zahraničních právních řádů - k jejich klasickému a konvenčnímu pojetí, obohacenému případně o některé moderní prvky.“²⁵ Proto se setkáváme na mnoha místech s drobnými i většími posuny významu jednotlivých termínů a institutů známých v české právní terminologii.

Na druhou stranu oblasti práva, které se již podrobily harmonizaci na evropské úrovni, zůstávají z větší míry nezměněny. Jednak neposkytují tolik volného prostoru pro legislativní kreativitu a pak také odpovídají požadavkům, které na sebe autoři kladli již při psaní návrhu zákona, tedy *vytvořit zákoník co do celkového pojetí i co do úpravy jednotlivých základních institutů konvenční vůči standardním úpravám kontinentální Evropy s respektem k tradici střeoevropského právního myšlení*.²⁶

Při přebírání a upravování jednotlivých institutů mohli také autoři přihlédnout k naší judikatuře a předejít tak stejným nejasnostem, kterým naše soudnictví již v minulosti čelilo.

²⁴ To neplatí, určil-li dopravce spotřebitel, aniž by mu jej navrhl prodávající.

²⁵ Důvodová zpráva (2011, s. 601).

²⁶ Důvodová zpráva (2011, s. 596).

Přes veškerou snahu se však do zákoníku dostala určitá přinejmenším problematická ustanovení, která neumožňují jednoznačnou interpretaci a která dávají poměrně široký prostor pro soudcovské dotváření práva. Na některá z nich jsme poukázaly i my výše v našem pojednání.

Kromě institutů kodex přináší změny v globálním pojetí. Opírá se o tradiční zásady soukromého práva, které byly potlačeny socialistickým právním systémem a částečně obnoveny po roce 1989. Posiluje mimo jiné zásadu autonomie vůle, kterou upřednostňuje oproti zásadě rovnosti stran, na které stojí současný občanský zákoník.

At' už se nám novinky, které nový občanský zákoník zavádí, líbí nebo ne, nic to nemění na faktu, že od 1. 1. 2014 se jím všichni budeme řídit. Nejlepší, co v tuto chvíli můžeme udělat, je dobře se s ním seznámit a pochopit jej.

Seznam použité literatury

Monografie

PELIKÁNOVÁ, Irena a kol. *Obchodní právo : učebnice. 1, Úvod do obchodního práva, osoby v podnikání s přihlédnutím k právu EU. 2., přepracované vydání.* Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. 576 s. ISBN 978-80-7357-525-0.

ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. 2, Díl třetí : závazkové právo. 5., jubilejní aktualizované vydání.* Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009. 550 s. ISBN 978-80-7353-473-4.

ŠVESTKA, Jiří; SPÁČIL, Jiří aj. *Občanský zákoník : komentář. 2. vydání.* Praha : Beck, 2009, 2 svazky. ISBN 978-80-7400-108-6.

Články

BABJÁKOVÁ, Gabriela. *Smlouvy uzavírané se spotřebitelem.* Právní fórum. 2011, roč. 9, č. 7, 334 – 339 s. ISSN 1214-7966.

TOMSA, Miloš. *Obchodní závazky a nový občanský zákoník.* Obchodní právo. 2012, roč. 21, č. 1, s. 3-15. ISSN 1210-8278.

Legislativní dokumenty

Zákon č. 40 ze dne 26. února 1964, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Dostupný také z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/download?idBiblio=30446>.

Zákon č. 513 ze dne 5. listopadu 1991, obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Dostupný také z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/download?idBiblio=39560>.

Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, občanský zákoník. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6144>.

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku z května 2011. Dostupný také z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.